

HAL
open science

Unele aspecte filologice ale letopisețului țării Moldovei al lui Ion Neculce

Estelle Variot

► **To cite this version:**

Estelle Variot. Unele aspecte filologice ale letopisețului țării Moldovei al lui Ion Neculce. Colloque international consacré aux “ Probleme actuale de lingvistică română [Problèmes actuels de linguistique roumaine] in memoriam Acad. Nicolae Corlăteanu ”, Université d’Etat de Moldavie, Chișinău, May 2015, Chișinău, Moldavie. pp.40-48. hal-03538839

HAL Id: hal-03538839

<https://amu.hal.science/hal-03538839>

Submitted on 14 Nov 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L’archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d’enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Facultatea de Litere

*Departamentul Limba Română,
Lingvistică Generală și Limbi Clasice*

PROBLEME ACTUALE DE LINGVISTICĂ

*Materialele simpozionului științific cu participare internațională
Chișinău, 15-16 mai 2015*

*In memoriam
Acad. NICOLAE CORLĂTEANU
100 de ani de la naștere*

Chișinău, 2015

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

M.cor.AȘM Anatol CIOBANU (Chișinău)
Prof.dr.hab. Ion DUMBRĂVEANU (Chișinău)
Prof.dr.hab. Klaus BOCHMANN (Leipzig)
Prof.dr. Stelian DUMISTRĂCEL (Iași)
Prof.dr. Onufrie VINȚELER (Cluj-Napoca)
Prof.dr. Gheorghe MOLDOVANU (Succava)
Prof.dr. Ana BORBELY (Budapesta)
Dr.hab. Anatol EREMIA (Chișinău)
Prof.dr.hab. Ion MANOLE (Chișinău)
Prof.dr.hab. Ludmila ZBANȚ (Chișinău)
Prof.dr.hab. Gheorghe POPA (Bălți)
Dr.conf.cercet. Maria COSNICEANU (Chișinău)
Dr.conf. Constantin-Ioan MLADIN (Skopje)

COMITETUL DE ORGANIZARE

Dr.hab.prof. Ițina CONDREA, președinte
Dr.conf. Claudia CEMĂRTAN
Dr.conf. Alexandra GHERASIM
Dr.hab.conf. Gheorghe COLȚUN
Dr.conf. Viorica MOLEA
Dr.lect. Marin BUTUC
Lect. sup. Elena BANARI

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

„Probleme actuale de lingvistică”, simpozionul științific (2015; Chișinău). Probleme actuale de lingvistică: Materialele simpozionului științific cu participare internațională: în memoria acad. Nicolae Coșbățanu: 100 de ani de la naștere, 15-16 mai 2015, Chișinău / coord. și: Anatol Ciobanu [et al.]. – Chișinău: CEP USM, 2015. – 379 p.

Astăzi: Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Litere, Dep. Lb. Rom., Lingvistică Generală și Lb. Clasice. – Texte: lb. rom., engl., ucr., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul sec. și în subtit. – 60 ex.

ISBN 978-9975-71-662-8.

80/81(082)=00
P 93

SUMAR

EVOCĂRI	5
<i>Anatol CIOBANU</i>	
ACADEMICIANUL NICOLAE CORLĂTEANU – FONDATORUL ȘI PROMOTORUL LIMBII ROMÂNE ÎN BASARABIA POSTBELICĂ.....	5
<i>Anatol EREMIĂ</i>	
ACAD. NICOLAE CORLĂTEANU, ÎN APRECIEREA GENERAȚIILOR DE FILOLOGI.....	10
<i>Onufrie VINȚELER</i>	
NICOLAE CORLĂTEANU OMUL ȘI SAVANTUL.....	15
GRAMATICĂ, FONETICĂ, DIALECTOLOGIE	25
<i>Emilia OGLINDĂ</i>	
CONJUNCTIVUL, EXPONENT AL DIVERSELOR TIPURI ALE MODALITĂȚII.....	25
<i>Vasile BAJUREANU</i>	
FRAZE CU PROPOZIȚII SUBORDONATE SINCRETICE ȘI CONTRIBUȚIA UNOR FACTORI EXTRAGRAMATICALI LA IDENTIFICAREA LOR.....	31
<i>Vladimir ZAGAEVȘCHI</i>	
ADAPTAREA ÎMPRUMUTURILOR DIN ALTE LIMBI LA TIPURILE ACENTUALE DE BAZĂ DIN LIMBA ROMÂNĂ.....	34
<i>Es'zlle VARIOT</i>	
UNELE ASPECTE FILOLOGICE ALE LETOPISEȚULUI ȚĂRII MOLDOVEI AL LUI ION NECULCE.....	40
<i>Alexei CHIRDEACHIN</i>	
PARTICULARITĂȚI ACUSTICE ȘI GRAFICE ALE STRUCTURILOR MONOFONEMATICE CONSONANTICE COMPUSE CA UNITĂȚI FONETICO-FONOLOGICE (ÎN BAZA MATERIALULUI LIMBII ENGLEZE).....	49
<i>Angela BOICENCO-ARSENI</i>	
LITERARIZAREA UNOR ELEMENTE POPULARE ÎN OPERA LUI GEORGE COȘBUC.....	57
<i>Ludmila STARODEDOVA, Sonia DOLAPTCHY</i>	
PERSPECTIVE LINGUISTIQUE, HISTORIQUE ET SOCIALE DE CERTAINES VARIÉTÉS GÉOGRAPHIQUES DU FRANÇAIS CLASSIQUE EN FRANCE.....	62

PRAGMATICĂ, STILISTICĂ ȘI CULTIVAREA LIMBII	66
<i>Viorica MOLEA</i> LEXICUL ORAL NEOLOGIC. TERMENI LA MODĂ.....	66
<i>Ludmila BOTNARCIUC</i> CULTIVAREA VORBIRII - PREOCUPARE CONTINUĂ ÎN FORMAREA INIȚIALĂ A SPECIALISTULUI MEDICAL	74
<i>Maria ONOFRAȘ</i> CÂTEVA OBSERVAȚII REFERITOARE LA CORECTITUDINEA LIMBII.....	79
<i>Tatiana VERDEȘ</i> NOI TENDINȚE ALE DISCURSULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOL- DOVA (Campania electorală din 2014)	83
<i>Elena UNGUREANU</i> DYNAMIC HYPertext OF WIKIPEDIA	88
<i>Tatiana TREBES</i> ACTUL DE NUMIRE CA ACT DE VORBIRE.....	97
<i>Dorina BOICO</i> LET'S SPEAK A PLAIN LANGUAGE OF ACRONYMS, ABBREVIATIONS, CLIPPINGS, INITIALISMS AND BLENDS	103
LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI CONTRASTIVĂ.....	111
<i>Ion DUMBRĂVEANU</i> TIPURI ȘI MODELE DE COMPUSE TEMICE ÎN LIMBILE ROMANICE ACTUALE.....	111
<i>Liuba PROCOPII</i> ANALIZA LINGVOCULTUROLOGICĂ A PROZEI LUI ION DRUȚĂ.....	117
<i>Viorica LIFARI</i> AFECTIVITATEA ȘI LINGVISTICA COGNITIVĂ.....	124
<i>Natalia CELPAN-PATIC</i> POBLEME DE GRAMATICALIZARE A UNOR VERBE DE MIȘCARE (STUDIU CONTRASTIV).....	131
<i>Наталья ГОЛОВИНА</i> ЗАЙМСТВОВАНИЯ В ДИСКУРСЕ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ ЮЖ- НОЙ БЕССАРАБИИ (1814-1940).....	138
<i>Татьяна СОРОКА</i> АКСІОЛОГІЧНА СЕМАНТИКА В ЛЕКСИЧІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	144

<i>Valentina CHEVTCHOUK</i> L'ARGOT COMME TYPE DE COMMUNICATION DANS LE LANGAGE DES JEUNES (en exemple de la nouvelle de M. Cardinal «La clé sur la porte»).....	150
DISCURS LITERAR ȘI LINGVISTICĂ TEXTUALĂ.....	157
<i>Victoria FONARI</i> DE LA ORFISMUL VIREEAN LA ANA EURIDICIZATĂ A LUI NICOLAE DABUJA.....	157
<i>Dorina ROTARI</i> RESCRIEREA STĂNESCIANĂ A „ODEI (ÎN METRU ANTIC)”	166
<i>Victoria VÎNTU</i> ARTELE POETICE CA ASUMARE A TRADIȚIILOR NAȚIONALE.....	175
<i>Татьяна ПОДДУБСКАЯ</i> ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА С ПОЗИЦИИ ФЕМИНИСТСКОЙ ЛИНГВИСТИКИ	181
<i>Valentina РАДКИНА</i> ФЕНОМЕН БИЛИНГВИЗМА В РОМАНЕ А.МАКИНА «ДОЧЬ ГЕРОЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА»	188
<i>Olana CREANGĂ</i> CONSTITUIREA CENTRULUI DEICTIC ÎN TEXTUL LITERAR NARATIV ...	193
<i>Ina DRIGA</i> DESCRIEREA COMUNICĂRII NON-VERBALE ÎN DIDASCALII	201
TEXT ȘI DISCURS RELIGIOS	213
<i>Irina CONDREA</i> „LITURGHIERUL” PUBLICAT ÎN 1815 LA CHIȘINĂU: ASPECTE GENE- RALE.....	213
<i>Gheorghe COLȚUN</i> MOTIVE BIBLICE ÎN POEZIA LUI VASILE VOICULESCU	219
<i>Octavian MOȘIN</i> RUGĂCIUNILE PARTICULARE: ABORDĂRI SEMANTICE ȘI PSI- HOLOGICE LEGATE DE VÂRSTĂ.....	229

<i>Oxana BASHIROV</i> PAREMIOLOGIA ROMÂNESCĂ – MODEL DE EDUCAȚIE MORAL-SPIRITUALĂ A TINEREI GENERAȚII.....	233
<i>Tetiana SHEVCHUK</i> ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГОТЬСЬКОГО ЄПИСКОПА ВУЛЬФЛИ У МЕЖИРІЧЧІ ПРУТА І ДНІСТРА	240
<i>Людмила ЛУЗАНОВА</i> СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ДІТЯЧИХ МОЛИТОВ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ БЕСАРАБІЇ.....	246
DIDACTICA DISCIPLINELOR FILOLOGICE.....	252
<i>Marcel BĂLICI, Nadejda BĂLICI, Maria PRUTEANU</i> MODALITĂȚI DE ELABORARE ȘI VALORIFICARE A RESURSELOR FONETICE INTERACTIVE	252
<i>Nadejda BĂLICI, Maria PRUTEANU, Marcel BĂLICI</i> STUDIAREA TANDEMULUI PRONUME PERSONAL + VERB PRIN INTERMEDIUL DIVERSELOR TIPURI DE TEXTE	260
<i>Ina VERETINA-CHIRIAC</i> ÎNVĂȚAREA PRIN LECTURĂ	267
<i>Aliona BUSUIOC</i> TRĂSĂTURILE DISTINCTIVE ALE TEXTELOR DE SPECIALITATE PENTRU MEDICINIȘTI ÎN CADRUL LECȚIEI DE LIMBA ROMÂNĂ.....	271
<i>Constantin-Ioan MLADIN</i> LIMBA ROMÂNĂ – LIMBĂ STRĂINĂ. O PAGINĂ INSOLITĂ DE ISTO- RIE.....	278
<i>Svetlana DERMENJI-GURGUROV</i> SUGESTII METODOLOGICE PRIVIND REALIZAREA PRACTICII PEDA- GOGICE A STUDENȚILOR FILOLOGI	297
<i>Olga DUHLICHER, Cristina BLAJIN</i> TEACHING ADULT LANGUAGE LEARNERS: ADVANTAGES, CHAL- LENGES AND SUGGESTIONS	308
<i>Maria PRUTEANU, Marcel BĂLICI, Nadejda BĂLICI</i> ROLUL ALGORITMULUI P.I.S.C. ÎN FORMAREA COMPETENȚELOR DE PREZENTARE A UNUI MESAJ	313

<i>Tatiana VERDEȘ</i> SPECIFICUL METODELOR DE EVALUARE LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ. SUGESTII METODOLOGICE	320
TRADUCERE ȘI STUDII TERMINOLOGICE.....	330
<i>Elena GHEORGHIȚĂ</i> EȘECUL PRAGMATIC ȘI TRADUCEREA DISCURSULUI ORAL	330
<i>Ioa ZAPORCIAN</i> ANALIZA COMPARATIVĂ A DISCURSULUI JURIDIC COMUNITAR ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI FRANCEZĂ.....	336
<i>Oľga KUDINOVA</i> VIVA VOX ALIT PLENIUS: СУЧАСИ ВЕНДЕЦІЇ ВІКЛАДАЦІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.....	341
<i>Inga DRUȚĂ</i> CONTRIBUȚII LA STUDIUL INTERDISCIPLINARITĂȚII ÎN TERMI- NOLOGIE.....	348
<i>EUGENIA MENCU</i> TERMINOLOGIA MEDICALĂ ROMÂNEASCĂ – EXPRESIE A SPIRI- TULUI ROMÂNESC	355
<i>Svetlana CORCODEL, Don CORCODEL, Artur CORCODEL</i> ECONOMIC TERMINOLOGY IN THE STUDY OF LANGUAGE	361
<i>Dorina MACOVEI</i> FORMAREA TERMINOLOGIEI ECOLOGICE ROMÂNEȘTI. MELOACE EXTERNE	367

13. Șcerba L. V. *Jazykovaja sistema i rečevaja dejatel'nost'*. – Leningrad, 1974.
14. Vasiliu Em. *Fonologia limbii române*. București: Editura Științifică, 1965. – p. 58-67.
15. Zagaevski V. *Culorile accentului*. – Chișinău: Știința, 1988. – p. 184.

UNELE ASPECTE FILOLOGICE ALE LETOPISEȚULUI ȚĂRII MOLDOVEI AL LUI ION NECULCE

Estelle VARIOT
Aix Marseille Université, CAER (France)

Ion Neculce is one of the representatives chronicler from OldMoldova. The author of The Moldavian Chronicle (Letopisețului Țării Moldovei) who wrote during the reign of Dimitrie Cantemir, and who continued Miron Costin's work, allows us to have a better view of the language used in this area by native inhabitants. The philological approach gives us the opportunity, thanks to the selection of some extracts, to discover the most distinctive outlines of the language that was spoken at this time, and to make a connection with modern Romanian.

Keywords: *Romanian philology; Ancient Moldova; Ion Neculce; chronicler; cultural heritage; Dimitrie Cantemir*

Pentru majoritatea lingviștilor, legatura dintre limbaj și gândire este strânsă, iar problematica generală ar fi de a determina care din acestea este anterioară și care este consecința celei dintâi, în afară de cazurile în care avem a face cu onomatopee, de pildă. La origine, este clar că ne lipsesc unele elemente fundamentale, inerente evoluției către homo sapiens, care a permis apariția unui limbaj diferit, în urma unor modificări ale creierului și ale articulațiilor capului. Este evident, de asemenea, că nu știm întru totul cum s-a dezvoltat limbajul și cum s-a diferențiat în funcție de continente, de regiuni, de etnii și de triburi, ceea ce ne obligă să fim foarte prudenți în privința unor aspecte și, în același timp, foarte interesați să descoperim numeroase informații referitoare la limbaj și la limbile care au derivat din acesta. Ideea generală este că sunt limbi care au circulat pe cale scrisă și/sau pe cale orală și că unele s-au pierdut total sau în parte de-a lungul timpului, fie prin stingerea tuturor locutorilor, fie prin impunerea altor limbi asupra celor ale autohtonilor. Aceste mecanisme au fost accelerate, în cazul războaielor, dar, din când în când, limba exprimă voința, prin unele detalii de pronunțare sau prin unele forme, de a păstra totuși o parte a acestui patrimoniu.

Limba păstrează memoria poporului chiar dacă acesta a putut să uite moștenirea lui. Contactele dintre populații au generat o serie de consecințe, din punct de vedere cultural și lingvistic, între altele. Cu timpul, unele limbi s-au despărțit și altele, care n-aveau nimic comun, au interferat, ceea ce implică, progresiv, o uitare a elementelor comune și, paralel, o voință de a analiza diferențele și convergențele și să se propună unele modalități de a ajuta cea mai mare parte a populațiilor să înțeleagă vorbele celorlalți, în scris și/sau în oral. Acestea sunt actele de naștere ale lingvisticii ca, de altfel, și ale traducerii. Date fiind unele trăsături comune ale structurii comunităților umane, se poate vedea că, în general, populația este repartizată în grupuri : persoanele care au autoritate comunică cu celelalte puteri și fac războaie, cele care le sfătuiesc, care sunt în legătura cu divinitățile și care pot interpreta semnele lor, și restul populației. Progresiv, necesitatea de a cunoaște celelalte popoare și limbile lor respective a crescut și este șansa noastră că avem acces la o parte a patrimoniului nostru comun, prin intermediul stadiilor anterioare ale limbii, precum și al păstrării unor manuscrise vechi, chiar parcelare. Situația diferă în ambele părți ale Imperiului Roman (cel occidental și oriental), mai ales în provinciile dunărene, și implică un acces specific și mai ușor la unele surse occidentale, pe când, în restul Orientului, a trebuit să se aștepte căderea Constantinopolului. Folosirea alfabetului chirilic, în provinciile istorice românești (Valahia, Moldova și Ardeal), a provocat, ulterior, și necesitatea de a reafirma latinitatea limbii române, în pofida unei influențe reale slave sau străine, în Moldova, în epoca Cantemireștilor și, apoi, în Ardeal, în timpul Școlii Ardelene.

Prin urmare, putem să considerăm pe bună dreptate, că textele vechi, în cea mai mare parte, religioase sau istorice (cronici), conțin adevărate tezaure inestimabile, din punct de vedere lingvistic și cultural, în afară de faptul că, în cazul cronicilor, este vorba, deseori, de contemporani ai faptelor. Precizăm totuși, de la început, că ne vom concentra în acest studiu asupra elementelor filologice, ca să evidențiem rolul jucat de textele vechi românești în revelarea patrimoniului lingvistic al limbilor romanice.

În cadrul acestei scurte intervenții, am ales unele fragmente ale *Letopisețului Țării Moldovei* precedat de *O samă de cuvinte*, al lui Ion Neculce (de la Dabija-Vodă pînă la Constantin Mavrocordat). Ion Neculce este un cărturar român care s-a născut în 1672 și s-a stins din viață în 1745, ceea ce evidențiază faptul că a avut o activitate susținută între secolele al XVII-lea și XVIII-lea, o perioadă foarte bogată, date fiind influențele sporite ale Rusiei, ale Poloniei și ale Turciei, precum și ale Greciei, cu unele tulburări majore interne în Moldova, care s-au petrecut în timpul domniilor lui Dimitrie Cantemir și ale predecesorilor săi. Originile lui familiale grecești și înrudirea sa prin ramura paternă cu

Vasile Lupu, ca, de altfel, și căsătoria sa cu o descendentă a Cantacuzinilor (se știu puține lucruri despre mama sa) vor suscita mai multe întrebări în ceea ce privește limba folosită de Ion Neculce, care se perinda între Valahia și Moldova. Grație legăturilor sale de rudenie cu puterea și datorită carierei administrative și juridice (a fost judecător în 1741), învățatul moldovean a urcat treptele scării sociale și a ocupat posturi care îl vor ajuta să scrie cronică Moldovei din 1733 până în anul 1743.

Pentru **primul fragment** [Neculce : 2012, 2]¹, dispunem de grafia manuscrisă a letopiseșului (online) pe care o vom compara cu ediția critică a lui Gabriel Ștrempel din 1982, care cuprinde transliterarea normalizată a românei chirilice, scrise de autorul moldovean. Cât privește celelalte fragmente, avem doar pentru moment ediția critică menționată *supra*.

În **întiul fragment**, este de remarcat că, în **grafia originală** -cu caractere tipărite și cursive, apar unele trăsături specifice limbii române vechi : evoluția consoanei latine -d- + -e-/i- care devine -dz- în româna veche – cu o slovă distinctă Ъ – și -z- în româna contemporană. Prezența, de asemenea, a vocalei -u finale care pune în evidență problema interpretării acestui -u final, în anumite cazuri și a evoluției normalizării. Pe lângă acestea, semnalăm unele accente deasupra unor vocale, care lipsesc în varianta transliterată, adăugarea destul de frecventă în partea de sus a unor vocale sau a unor consoane uitate sau omise și prezența consoanei chirilice fita transliterată cu -f- în fiecare dată (« fi »). Observăm, de asemenea, că ortografia unor cuvinte a evoluat de-a lungul timpului, de exemplu, în cazul verbului auxiliar (a) fi la plural (persoană a III-a) : grafia originală folosește slova -ѣ- care corespunde lui -ă- : în textele mai recente, normalizarea a incitat să-l înlocuiască cu -u-, iar apoi cu -i-. De asemenea, prezența aceleiași - în grafia chirilică transcrisă -ѣ- a devenit -e- în româna modernă literară. Punerea în evidență a acestor fapte ne obligă să subliniem importanța comparației ambelor grafii din perspectivă filologică și să percepem detaliile evoluțiilor fonologice. Din punct de vedere **fonologic**, observăm alternanțe fonetice : -a-/ea- « samă » ; evoluția grafiei la persoana a III-a, a verbului auxiliar « (a)fi » -ѣ-/ѣ- « sânt » ; -e-/i- « ceti », în loc de « citi » ; dublarea vocalei -i- înaintea numelor « domnița » ; « domnii » ; « Dabijii », conjuncții « Decii ». Cât privește **morfologia**, sunt de semnalat : evoluția tratamentului genitivului masculin singular propriu, în declinarea nu-

¹ « O sâmbă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni, și în létopisășu nu sînt scrise, ce s-au scris aicea, după domnița lui Ștefăniță-vodă, înaintea domnii Dabijii-vodă. Decii cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine ; cine precum îi va fi voia, așa va face. » [https://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/10/23/ion-neculce-o-sama-de-cuvinte-si-letopisetul-tarii-moldovei-sec-xviii/; transliterarea folosită este disponibilă în NECULCE, Ion. *Letopiseșul Țării Moldovei*. București, editura Minerva. 1982. 1611.

melui în româna veche și cu adăugarea elementului proclitic -lui invariabil în româna contemporană, pe de o parte, și declinarea numelui propriu, pe de altă parte, (« domniia lui Ștefăniță-vodă, înaintea domniiei Dabijii-vodă »). Amintim, de asemenea, unele forme vechi « aicea » [alternanța -e-/-i- și adăugarea particulei finale -a care insistă asupra caracterului urgent sau presant (a se vedea și « atunci »)]; « așa » [tendință prin care se intercalează -i-, ceea ce duce la pronunțarea silabei finale]. În domeniul sintaxei, relevăm, prin acest fragment, tendința de a construi subordonate complexe și subordonate cu o punctuație neaparentă în original (ca și în majoritatea textelor vechi). Observăm și forma nearticulată « cuvinte » urmată de subordonata relativă introdusă prin « ce ». Trăsăturile specifice legate de **originea cuvintelor** demonstrează : preponderența elementului latin : « o », din lat. « una » ; « de », din lat. « de » urmat în ambele cazuri de acuzativ ; « cuvinte », din lat. « conventum », cu sensul de : adunare, întrunire ; înțelegere după DEX ; în română « vorbă », ce exemplifică o evoluție semantică de la sensul propriu la figurat ; « ce », din lat. « quid » ; « sînt » (« sunt » în româna modernă, din lat. « sunt » (latin : sum, es, esse, fui, futurum) ; « auzite », participiul verbului « auzi », din lat. « audio, -is, -ire » ; « din », din lat. « de » + « in » ; « om » (Ac.) și « oameni » (Ac.), din lat. « homo, hominis » ; « vechi » (Ac.), din lat. pop. « veclus » ; « și », din lat. « sic » [cu sensul de « așa »], evoluție semantică și gramaticală în română, unde devine o conjuncție de coordonare] ; « bătrîni » (Ac.), din lat. « veteranus, veterani [Ac. veteranum] », avînd înțelesul de « persoană în vîrstă, care a încheiat stagiul militar » [de asemenea, evoluție semantică, fiindcă în română, bătrîni este într-un fel sinonim cu « vechi »] ; « nu », din lat. « non » ; « scrise » participiul verbului « (a) scrie », din lat. « scribo, -es, -ere » ; « s-au », din lat. « se » + forma derivată din verbul « (a) avea » [habeo, -es, -ere] ; « aicea », din lat. « ad-hicce » + particula « -a » ; « după », din lat. « de post » ; « domniia » (Ac.), din lat. « dominus » + -ie] + « -a » (forma articulată] ; « lui » (G.), formă nevariabilă care se trage din deicticul lat. « ille, illa, illud » înaintea formei « Ștefăniță-vodă » ; « înaintea », din lat. « in » + « ab » + « ante » + particula adverbială « -a » (element al insistenței, al caracterului urgent al unei acțiuni) ; « Decii », din lat. « de » + « aici », cu dublarea vocalei (posibilă contaminare cu elementele precedente « domniia » ; « cine », din lat. « quis » (« quem » la acuzativ în latină) ; « va » forma care se trage din latină « volet » (« volo, volere ») folosită în construcția viitorului ; « le » (Ac.), formă pronominală feminină de plural, care se trage, din lat. « illas » (la singular, « ille, illa, illud ») ; « crede », din lat. « credo, credere » ; « bine », din lat. « bene » ; « precum », din lat. « per » + « quomodo » ; « așa », din lat. « eccum-sic » (cu un fenomen de palatalizare/detalizare propriu subdialectului moldovenesc) ; « face », persoană a III-a a verbului « (a) face », din lat. « facio, facere ». Alte elemente sunt prezente, la un nivel

mult mai rar : elementul unguresc : « sãmã » (N.) din « seamã », care provine din magh. « szam » ce înseamnă în română « cont ; recensãmînt » ; cel slav : « létópisãþu » (Ac.) din sl. « létópisici », « vodã » din slavonã « (voje)voda », « ceti » din sl. « četiti », « voia » (Ac.) din sl. « vojja » ; grecesc : « Ștefãniþã », din greacã « stephanos » (probabil, în romãnã, prin intermediul slavului) + sufixul diminutiv « -iþã » folosit pentru nume și adjective. Observãm și unele cuvinte de origine necunoscutã, cu o posibilã influenþã bulgarã « iarã ».

Al **doilea fragment** (Neculce, 1982, 642)²(precum și urmãtoarele) este o parte integrantã a letopiseþului lui Ion Neculce pe care îl avem la dispoziþie pentru moment numai în varianta transliteratã. Ne aratã progresul alianþelor în aceastã regiune. Fragmentul de faþã ni s-a pãrut foarte interesant de analizat, deoarece înregistreazã unele forme mai deosebite, din punct de vedere fonologic mai ales. De pildã, apar, în forma transliteratã pe care am avut-o la dispoziþie, particularitãþi **fonetice** : consoana -h- în loc de -f- : « hi », « hie », care marcheazã o disjuncþie în etapa de transcriere sau o nouã etapã, mai ales la nivel regional și dialectal. Fragmentul evidenþieazã și existenþa unor contacte între popoare foarte diferite și mai ales a unor conflicte importante între acestea, în nordul Europei ca și cum în partea centralã a ei, cu alianþe și influenþe strãine care au dus la modificarea unor graniþe, dar nu a sufletului poporului. De asemenea, notãm formele vechi cu -dz-, în loc de -z- pentru cuvintele moștenite din latinã, care conþin -d- urmat de -e- sau -i- : « dzic » (prezent de douã ori și scris în mod identic), în loc de « zic », « dzicînd », în loc de « zicînd » ; alternanþã -ș- / -s- în cuvîntul « (sã sã) aședeze », în loc de « (sã se) asedieze » ; -gi- / -j- : « giuruit ». Cît privește vocalele, subliniem alternanþele -ã- / -e- : « sã sã [...] », în loc de « sã se » ; -a- / -ea- : « margã », în loc de « meargã » (de douã ori în fragmentul selecþionat) ; cãderea sau omiterea unor vocale finale (cu o posibilã rectificãre drept în sus cuvintelor respective : « sã-ș », în loc de « sã-și », « temîndu-s<ã> », în loc de « temîndu-sã », « prim<ã>varã », în loc de « primãvarã » ; -o- / -u- : « poroncã », în loc de « poruncã » ; -e- / -i- « Neculai », în loc de « Nicolae ». În sfera **morfologiei**,

² « Dzik unii c-ar hi sfãtuit, Șfedul și voevoda Chiovschii sã sã aședeze Hotinul, ca sã le hie lésne de acolo sã margã la Chiov : cã tot nãdãjduia, Șfedul cã va mai putea sã-ș dea palme cu Moscalul. Iar unii dzic cã ar fi sfãtuit Neculai-vodã, temîndu-s<ã> cã nu a putea ședeã în Iași de Dumitrașco-vodã, dar alþii cã Neculai-vodã au giuruit încã împãrãþiei 100 de pungi bani, ca sã nu facã Hotinul. Ce adevãr ne se ști. Știu cã de prim<ã>varã au luat și Ținutul Hotinului, de l-au fãcut olat cetãþii, iar la anul au luat și Cernãuþii sã-i facã olat, dzicînd cã tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav i-au venit poroncã sã margã iar la Udriiu, și s-au întors. În NECULCE, Ion. *Letopiseþulul Țãrii Moldovei*, București, Editura Minerva, ediþie criticã și studiul introductiv de Gabriel Ștrempel, 1982, p. 642.

relevăm diferite trăsături deja prezente la Miron Costin, care etalcază norma în această epocă : folosirea pluralului de indicativ prezent la persoana a III-a, în loc de forma de singular : « au giuruit », în loc de « a giuruit » ; « au luat », în loc de « a luat » « de l-au făcut », în loc de « de l-a făcut », « i-au venit », în loc de « i-a venit », « s-au întors », în loc de « s-a întors ». Observăm chiar în această epocă prezența formei articulate pentru toponime : « Cernăuții », tot în vigoare în anumite cazuri și în zilele noastre. În domeniul sintaxei, se înregistrează inversiunea unor propoziții (subordonată relativă cu principala) ca efect de stil : « ce adevăr nu se știe » ; prezența numelui propriu la dativ la începutul frazei, când stă pe lângă forma pasivă a verbului « Iar lui Stenislav i-au venit poroncă ». Aceste construcții lasă cititorul să înțeleagă că există urme de îndoială asupra a ceea ce s-a petrecut și, prin urmare, Neculce emite unele rezerve și, pe de altă parte, domnitorii sunt sub stăpânirea unor puteri exterioare nereperate sau reale, ceea ce poate trăda o formă de cenzură. Se pare că ar fi trebuit folosită forma « că nu va putea », în loc de « că nu a putea » (viitorul, în loc de infinitivul scurt). Analiza **originii cuvintelor** din acest fragment demonstrează unele aspecte deosebite. Elementul latin este tot foarte important : « Dzie » din verbul « (a) dzice » > « (a) zice » se trage din lat. « dico, dicere » (« dicunt » la persoana III-a din plural) ; « unii » din lat. « unus, una, unum » (« uni » la plural nominativ, la persoana III-a) ; c-ar : din lat. « quod » + formă derivată din verbul « habeo, habere » ; « hi » din verbul « (a) fi » provine din lat. « sum, es, esse, fui, futurus sum » ; « și » din lat. « sic » (după cum s-a amintit mai sus, proces de evoluție semantică în română față de latină) ; « să », din lat. « si » ; « să », o variație a formei « se », din lat. « se » ; « aședeze » din verbul « asedia » care se trage, din lat. « assediare » ; « ca », din lat. « quam » ; « le » forma de dativ plural, din lat. « illarum » ; « de », din lat. « de » ; « acolo », din lat. « eccum-illo » ; « mărgă » forma conjunctivă a verbului « (a) merge », din lat. « mergere » ; « la », din lat. « illac » ; « tot », din lat. « totus, tota, totum » ; « va » din verbul « (a) vrea, vrere » se trage, din lat. « volo, volere » ; « mai », din lat. « magis » ; « putea », din lat. « puteo, putere » ; « -ș », din lat. « sibi » ; « să-ș dea » din verbul « (a) da, dare » (conjunctiv) se trage, din lat. « do, dare » ; « palme » (Ac.), din lat. « palma, palmae [Ac.Palmam] » ; « cu », din lat. « cum » ; « temîndu-s<ă> » gerunziul verbului « (a) (se) teme », din lat. « temeo, temere » ; « șede », din lat. « sedeo, sedere » ; « în », din lat. « in » ; « alții » forma de plural articulată a « altului », din lat. « altus, alta, altum » (la plural, « alti ») ; « au giuruit » perfectul compus al verbului « (a) jurui » din magh. « gyürüzni » (însemnând în rom. « (a) logodni ») ; « încă », din lat. « unquam » ; « împărăției » formă de dativ a numelui « împărăție », din lat. « imperator » « împărat » + -ie ; « nu », din lat. « non » ; « să nu facă » conjunctivul verbului « (a) face », din lat. « facio, facere » ; « Ce », din lat.

« quod » ; « adevăr », din lat. « ad » + « de » + « verum » ; « știe » și « Știu » forme ale verbului « (a) ști » (respectiv persoană a III-a și întâia a prezentului indicativ), din lat. « scio, scire » ; « prim<ă>vară » din lat. « primavera » ; « au luat » perfectul compus a verbului « (a) lua », din lat. « levo, levare » ; « ținutul » (Ac.) formă articulată a participiului substantivat « ținut », din lat. « ține » + -ut ; « cetății », formă genitivală a numelui « cetate », din lat. « civitas, civitatis, civitatem (în română, forma NAc se trage din forma latină de acuzativ) » ; « anul » (Ac.), formă articulată a numelui « an », din lat. « annus, anni [Ac. annum] » ; « fost » participiul verbului « (a) fi », din lat. « sum, es, essere, fui, futurus sum » ; « lui » forma genitivală proclitică înaintea numelor proprii, din lat. « ille, illa, illud » (« illius » ; « i-au venit » formă de dativ a pronumelui « i- », din lat. « is, ea, id » + perfectul compus al verbului « (a) veni », din lat. « veni, venire » ; « s-au întors » perfectul compus al verbului « (a) (se) întoarce », din lat. « intorquere ». Originea slavă este și ea prezentă : « sfătuit » din « sfat » + -ui, din sl. « sŭvĕtŭ » ; « Șvedul » (N.) v. șvedul < pol. « Szwed » < nem. « Schwede » (însemnând în ro. « suedez ») ; « voievodă » (N.) v. « voievod » < vsl. « voievoda », după « voi » și « voliti » ; « Chiovschii » (G.), din sl « kĭev » + sufixul slav -ĭsc ; « nădăjduia » din verbul « nădăjdui » se trage din sl. « nadežda » ; « Moscalul » (Ac.) forma articulată din rus., ukr., sber. « Moskal » ; « vodă » abreviere pentru « voievod » (a se vedea mai sus) ; « poroncă » (N.) derivat regresiv al verbului « (a) poronci » din sl. « porončiti ». Avem, de asemenea, și unele cuvinte din bulgară : « lésne » din bg. « lesno », la care se adaugă câteva cuvinte a căror origine este necunoscută : « iar » ; « dar » ; « 100 » (grafia arabă) în litere « o sută » : etimologie necunoscută ; « pungi » (Ac.) pluralul formei « pungă » ; « bani » (Ac.) pluralul formei « ban » (unitate monetară) ; « olat » (Ac.).

În cel de-al treilea fragment (Neculce, 1982, 645)³ sunt evidențiate legăturile dintre populațiile Europei, ale căror granițe s-a schimbat, cu timpul. Din punct de vedere fonetic, observăm tot alternanța -dz-/-z- (față de româna modernă) : « vâdzînd », -gi-/-j- : « agiutoriu » ; -c-/-g- : Petreburc (româna modernă : Petersburg). Cât privește vocalele, avem : dublarea lui -i : « Angriia », « Olandriia », « Mazoveșchii » ; -ao-/-uă- : « doao », din lat.

³« Deci s-au lăsat Angriia și Olandriia a-i mai da agiutoriu, și începuse-a bate Franțojul pre Neamțu. Deci Neamțul vâdzînd așea, stătut-au și alți mediaturi între dînșii și le-au făcut pacé, împărțind țara Șpaniei în doao drept. și pre undé le-au venit hotarâle, răsipit-au cetăți și țîrguri, de le-au stricat și au făcut pace.

41. Pré atuncea au trecut și un sol mare de la léși la Poartă, anumé voevoda Mazoveșchii, de au așdăzat cu turcii céle amestecături multe. și întorcîndu-s<ă> dela Poartă, au mârș la Avgust-craiu, și apoi l-au trimis craiu și la Petreburc, la împăratul Moscului. » (p. 645).

« duus, dua, duum »; -ă/-e- : « hotarâle », forma de plural a cuvântului « hotar », din magh. « hatar »; « aşădzat »; -ă/-i- : « răsipit », participiul verbului « (a) risipi », din bg. « razsjipia » scr. « rasipati »; -ea/-e- : « atunci »; -ea/-a- : « așea »; omiterea vocalei finale : -e- « începuse-a »; -ă-ndăugată în ediția critică : « întorcîndu-s<ă> ». Cât privește morfologia, în afară de faptul menționat mai sus, respectiv folosirea formei de plural la perfectul compus, la persoana III-a, în loc de forma de singular, ca normă a epocii (« au trecut », « de au aşădzat »); « pre », în loc de « pe » (forma folosită în zilele noastre la nivel regional, mai cu seamă ». Un alt aspect interesant este utilizarea formei de infinitiv scurt, în loc de conjunctiv (mai frecvent în româna modernă) « începuse-a bate », « a-i mai da ». Analiza etimologiei cuvintelor folosite în acest fragment demonstrează aceeași unitate lingvistică, cu un element latin preponderent și cu alte elemente provenite de la populațiile cu care românii au intrat în contact : în afară de cuvintele semnalate deja în fragmentele precedente, menționăm : « Deci », din lat. « de » + « ad-hicce »; « s-au lăsat » perfectul compus al verbului « (a) lăsa », din lat. « laxare »; « a-i mai da » infinitivul scurt întreg al verbului « (a) da », din lat. « do, das, dare »; « ajutoriu », din lat. « ajutor, -oris, adjutorium »; « începuse-a bate » : mai mult ca perfectul verbului « (a) începe », din lat. « incipere » + infinitivul scurt întreg al verbului « (a) bate », din lat. « battuo, battuere »; « pre » din lat. « per »; « stătut-au », din lat. « sto, stas, stare »; « mediatuiri » (N.), din lat. « medio, mediare » + -ură; « între », din lat. « inter »; « dinșii », din lat. « de » + « ipse, ipsa, ipsum »; « pace » (Ac.), din lat. « pax, pacis [Ac. pacem] »; « Țara » (Ac.), din lat. « terra, terrae [terram] »; « au stricat » perfectul compus al verbului « (a) strica »; « au trecut » (perfectul compus al verbului « (a) trece », din lat. « extricare »; « nume », din lat. « ad » + « numen, numinis »; « cele », în loc de « acele », din lat. « ecce- ille, illa, illud »; « amestecături » (Ac., « amestecătură la singular), din lat. *ammixtico, -care > rom. « amestecare » > « amesteca » + -ătură; « multe » (la singular, « mult »), din lat. « multus, -ta, tum »; « au trimis », din lat. « trimittere »; « apoi », din lat. « ad » + « post »; o influență slavă : țîrguri, forma de plural a cuvântului « țîrg », "din sl. trŭgŭ; « sol » din sl. « sŭlŭ »; « craiul » (Ac.), din sl. « kralŭ ». Unele nume proprii sunt prezente : « Angriia » (N., în româna modernă, « Anglia ») din ngr. « Anglia », sîrb. « Anglija »; « Olandriia » (N.), din olandeză « Holland », prin contaminare, forma învechită cu « -driia » (evoluție din -l- + -j- la -r- + -i-), sau influență din latina savantă : « Holandia » sau « Olandia » (o greșeală sau un r-epentetic sau analogic) sau Olandiia; « Franțojul » (N., în zilele noastre, « franțuz » (alternanță, -u/-o- și -j/-z-); « Neamțul » (Ac.), din sl. « nĕmĭci »; « Șpanici » variantă a « Spanici » (G., din Spanie [N.Ac.]), din lat. « Hispania »; « lĕși » (Ac.), din ucr. « leh »; « Poartă » (Ac.), din lat. « poarta,

portae [Ac. portam] »; « turcii » (Ac.), din turc. « türk »; « Avgust », din lat. « Avgustus »; « Petreburc » din nemț. « Petersburg »; « Moscului » (forma de genitiv a numelui « Mosc », în româna modernă, « Moscova », din sl. « Moskva ».

În concluzie, putem afirma că moștenirea lingvistică, culturală și spirituală, transmisă de către Roma, constituie o urmă indelebilă care ne arată că trecutul face parte integrantă din prezent, ca, de altfel, și din viitor. De asemenea, ne oferă informații lămuritoare asupra contextului în care s-a scris opera respectivă, mai exact *Letopisețul* lui Neculce, și asupra importanței sale din perspectivă filologică. Considerăm că această analiză a unor fragmente ale cronicii lui Neculce contribuie la evidențierea rolului filologiei în lingvistică, la care se adaugă necesitatea de a preciza fiecare aspect care poate ajuta la înțelegerea evoluției limbii și a mijloacelor de îmbogățire a acesteia.

Bibliografie

1. Foletul novel, tradus de Ioan Romanul sau Ion Frâncul, [Țara Românească], 1693-1704, în Emil Virtosu (ed.) 1942: 1-172.
2. *Operă colectivă. Dicționarul explicativ al limbii române*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.
3. *Operă colectivă. Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1958.
4. COSTIN, Miron. *Letopisețul țării Moldovei*, București, editura Minerva, 1975.
5. GAFFIOT, F. *Dictionnaire latin-français*, Paris, Hachette, 1984. [reproduction de l'édition de 1934].
6. NECULCE, Ion. *Letopisețul țării Moldovei*, București, Editura Minerva, ediție critică și studiul introductiv de Gabriel Ștrempel, 1982
7. VARIOT, Estelle. *Un moment significatif de l'influence française sur la langue roumaine : le dictionnaire de Teodor STAMATI (Iassy, 1851)*, Villeneuve d'Ascq, « Presses Universitaires du Septentrion », 3 tomes, 1997, 1494 p. (domaine : lexicologie).
8. ȘAINEANU, Lazăr, *Istoria Filologiei române*, Studii critice, deuxième édition, București, 1895.
9. <https://gawrylyta.files.wordpress.com/2011/10/letopisetul-tarii-moldovei-neculce-ion.pdf>(accesat 15/02/2015;ora : 11.40)
10. <https://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/10/23/ion-neculce-o-sama-de-cuvinte-si-letopisetul-tarii-moldovei-sec-xviii/> (accesat 15/02/2015 ;ora : 15) [primul fragment manuscris]